

ОЛЕКСІЙ МАРКЕВИЧ – ТЕОРЕТИК І ПРАКТИК ЗБОРУ КОРПУСУ СФРАГІСТИЧНИХ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНИ

Роман Голій

кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу наукових досліджень спеціальних видів документів Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ЛННБ України ім. В. Стефаника

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8149-2470>

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0315-2025-17\(33\)-17](https://doi.org/10.37222/2524-0315-2025-17(33)-17)

Проаналізовано теоретико-методологічну та практичну наукову діяльність Олексія Маркевича, який ставив за мету підготувати основу для збору повного корпусу сфрагістичних пам'яток України. Науковець підготував низку ґрунтовних публікацій, брав активну участь у роботі фахових нарад, конференцій та семінарів зі спеціальних історичних дисциплін. Він організував системну діяльність щодо виявлення печаток у Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові, а також розробив методiku їхнього фотографування.

Крім того, О. Маркевич склав і опублікував зразок формуляра для обліку печаток, який упродовж багатьох років використовували для сфрагістичного опису у наукових інституціях України. Формуляр містив двадцять класифікаційних ознак печатки: сфрагістична група (категорія власника печатки), місцевість, адміністративна належність, дата, матеріал відтиску, колір, форма, розмір, стан збереження, розміщення відтиску на документі, розшифрування і переклад тексту, опис зображення, фотографія печатки, місце зберігання, характер документа, література, примітки, прізвище складача, дата заповнення картки, номер фото-негатива. У 1960-х рр. О. Маркевич укладав сфрагістичну картотеку, яка містить значний джерелознавчий матеріал, особливо для вивчення сільських печаток Галичини.

Ключові слова: сфрагістика (сигілографія), корпус печаток, картотека печаток, опис печаток, фотографії печаток, сільські печатки, Олексій Маркевич.

Постановка проблеми. За визначенням міжнародних сфрагістичних словників, поняття «корпус печаток» означає якнайповніший

перелік чи каталог печаток, який репрезентує сфрагістичні пам'ятки цілого краю, регіону або якоїсь категорії власників, визначеного типу чи певного історичного періоду [27, N 315; 28, N 315].

Зібрання корпусу печаток певної країни – загалом справа майже нереальна, адже потребує надто великих зусиль і довготривалої праці багатьох дослідників у різних установах. Навіть у сьогодинішньому світі, незважаючи на досягнення сучасної сфрагістики, мало хто взявся би за здійснення подібного проєкту.

Попри те, в Україні вже у 1960-х рр. була спроба реалізації такого задуму – зібрати корпус наявних в Україні печаток. Ініціював цю роботу академік І. Крип'якевич, а її теоретиком і практиком став львівський архівіст О. Маркевич. Але у той час українська сфрагістика лише починала свій шлях становлення, долала безліч суб'єктивних та об'єктивних перешкод, через які згаданий задум не був цілком реалізований. Хоча зібраний тоді сфрагістичний матеріал не втрачає своєї джерелознавчої ваги навіть у наш час.

Сьогодні ідея опублікування печаткознавчих джерел України знову актуалізована завдяки проєкту «Сфрагістичний архів», ініційованому Музеєм Шереметьєвих та Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. З 2024 р. для загального використання вже доступна перша частина цього проєкту – опубліковано понад 170 тисяч фотографій печаток і документів XIV–XVIII ст. із тридцяти трьох архівів різних країн, у яких зберігаються сфрагістичні матеріали, що стосуються України [22].

Поки що до проєкту «Сфрагістичний архів» не залучені всі колекції та збірки, зокрема матеріали, напрацьовані О. Маркевичем у 1960-х рр. Понад те, у сучасних виданнях з української сфрагістики переважно є тільки згадки про роботу цього архівіста: відомі лише його публікації в наукових збірниках та виступи на конференціях і семінарах. А про збірку сфрагістичних пам'яток, яку комплектував О. Маркевич, знає дуже вузьке коло дослідників. Зрештою, це не дивно, адже фахове дослідження цієї збірки стало можливе лише нещодавно – після дарування колекції спадкоємцями О. Маркевича для Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. Відтак, пропонована публікація є чи не першою спробою впровадження збірки О. Маркевича до наукового обігу.

Мета статті – охарактеризувати теоретико-методологічну та практичну наукову діяльність О. Маркевича щодо збору корпусу сфрагістичних пам'яток України.

Методологія. Дослідження виконане на загальнонаукових методологічних засадах об'єктивності, історизму, системності. Для характеристики наукової діяльності О. Маркевича в галузі сфрагістики використані методи аналізу, синтезу, історичної реконструкції, а також методи біографістики та почеркознавства.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідники нечасто звертали ся до діяльності О. Маркевича як архівіста та колекціонера [2, с. 93; 3, с. 43; 8, с. 99; 20, с. 36; 21; 24, с. 474, 485], а про зібрані ним сфрагістичні матеріали згадували донедавна тільки у бібліографічному довіднику «Українські архівісти XIX–XX ст.»: *«Зібрав велику колекцію печаток сіл, міст, товариств, установ. На її основі опублікував відомості про сфрагістичні пам'ятки, класифікував їх, написав ряд наукових і джерелознавчих статей та рецензій»* [21].

Водночас досить повно висвітлена участь цього вченого у роботі нарад, конференцій і семінарів зі спеціальних історичних дисциплін, зокрема тих, які відбувалися у Львові в 1950–1970-х рр. [1, с. 558, 573; 25, с. 129–134]. У цьому контексті варто зазначити, що сучасна дослідниця В. Бездрабко доволі високо оцінює діяльність О. Маркевича як *«яскравого представника львівської школи сфрагістики»* [1, с. 573]. Серед основних здобутків архівіста вона виокремлює такі: ініціатива цілеспрямованого вивчення, обліку й опису печаток у Центральному архіві; впровадження такої класифікації сфрагістичних пам'яток, яка би враховувала різні аспекти пам'яток (зокрема датування і статус власника печатки); підготовка формуляра для оформлення картки обліку печаток; пропозиції щодо заснування кабінетів сфрагістики в архівах, проведення повної інвентаризації сфрагістичних джерел та публікування відповідних каталогів й альбомів.

Дослідник О. Целуйко також зазначає, що О. Маркевич був одним із найактивніших учасників теоретичного семінару, який проводили впродовж кількох десятиліть у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові (далі – ЦДІА України у м. Львові) [25, с. 129]. Він брав участь у першій підготовчій

нараді істориків у Львові 31 січня 1959 р. [24, с. 475]. За підрахунками О. Целуйка, саме О. Маркевич разом із В. Гавриленком виголосили найбільше доповідей і повідомлень на тему сфрагістики. Водночас, як зауважує О. Целуйко, ці вчені здійснили спробу перейти від виявлення та опису печаток до більш аналітичних досліджень щодо *«переосмислення історії української сфрагістики, місця цієї дисципліни в історичних побудовах, побудови класифікаційних рядів та схем тощо»* [25, с. 134].

Виклад основного матеріалу. Олексій Маркевич народився 14 грудня 1932 р. у м. Глиняни, що на Львівщині. У 1949 р. після здобуття середньої освіти почав працювати на посаді архіваріуса у філіалі Центрального державного історичного архіву УРСР (м. Львів) й одночасно навчався на історичному факультеті Львівського університету імені Івана Франка. У 1951 р. О. Маркевича перевели на посаду старшого наукового співробітника. У 1955 р. він закінчив університет і був зарахований до аспірантури у тому ж закладі. Наступного року О. Маркевич очолив реставраційну лабораторію архіву, яка спеціалізувалася на питаннях збереження документів. На цій посаді він доклав багато зусиль для організації систематичного мікрофільмування документів із метою створення страхового фонду [21].

Працював О. Маркевич у Центральному архіві до 1968 р., згодом перейшов на роботу до Львівського університету, а з 1974 р. – на посаду старшого викладача Львівської державної консерваторії ім. М. Лисенка [25, с. 129]. Проте саме на 1960-ті рр. – час праці в архіві – припав пік його дослідницької роботи у галузі спеціальних історичних дисциплін.

Зокрема, у середині 1960-х рр. О. Маркевич доклав чимало зусиль, щоб у тогочасному радянському гербі Львова були збережені давні гербові фігури: лев і брама з трьома вежами (бо були й інші варіанти, наприклад, зобразити на гербі телевізор, автотранспортний засіб, електролампочку тощо) [6]. Вченого підтримав відомий академік І. Крип'якевич. Попри те, що до авторської групи не ввели ні О. Маркевича, ні І. Крип'якевича, але у гербі, затвердженому в 1967 р. міською радою Львова, лев у брамі все ж присутній, хоча брама була зображена червоним кольором і містила на середній вежі серп і молот.

Як архівіст Центрального архіву у Львові О. Маркевич професійно займався сфрагістикою. Його науковою роботою у цій галузі керував згаданий уже академік І. Крип'якевич [21], який уперше звернув увагу на необхідність опрацювання повного корпусу печаток України. Так, 31 січня 1959 р. у своїй доповіді на нараді у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР академік зауважував щодо сфрагістики: *«Найважливіше завдання істориків у цій ділянці – провести інвентаризацію та фотографування печаток, наявних у музейних збірках, а також в архівних фондах, бібліотеках і ін. Ці матеріали послужать для видання корпусу сфрагістичних пам'ятників України»* [24, с. 495]. Того ж року у теоретико-методологічній статті «Стан і завдання української сфрагістики» [13] І. Крип'якевич наголошував на двох важливих напрямках подальшої роботи для розвитку української сфрагістики:

- 1) складання бібліографічного покажчика зі сфрагістики;
- 2) підготовка та опублікування корпусу печаток України.

Щодо першого напрямку І. Крип'якевич зазначав: *«Необхідно скласти повну бібліографію сфрагістики, тобто списки всіх публікацій, в яких були вміщені або описані печатки»* [13, с. 119]. Варто сказати, що цей напрям у майбутньому був повністю реалізований завдяки наполегливій роботі В. Гавриленка. Впродовж кількох десятиліть цей сфрагіст під керівництвом І. Крип'якевича збирав матеріал для сфрагістичного покажчика. У 1971 р. він захистив дисертацію з історіографії української сфрагістики, а в 1977 р. – видав монографію на цю тему [4]. У 1991 р. В. Гавриленко опублікував перший цілісний покажчик праць з української сфрагістики від 1785 р. до 1990 р. Відтак у 2015 р. вийшов ще один його покажчик, у якому вміщено також праці українських сфрагістів від 1991 р. до 2015 р. [10].

Щодо другого напрямку розвитку сфрагістики академік зауважував: *«В архівах, рукописних відділах бібліотек та ін. потрібно провести систематичну інвентаризацію та фотографування печаток з найдавнішого часу до радянського періоду включно, а також підготувати сфрагістичні публікації з різних періодів та скласти план видання повного корпусу сфрагістичних пам'яток України»* [13, с. 119]. Здійснення цього задуму, на думку І. Крип'якевича, було неможливе без залучення багатьох дослідників: не лише

істориків чи архівістів, а й працівників з інших галузей знань, зокрема діячів мистецтва. На конференції істориків-архівістів у Києві в 1961 р. академік знову повторив ту ж тезу: *«Перед дослідниками стоять широкі завдання. Але при координації роботи різних архівних колективів треба приступити до головної роботи – складання великого альбому печаток УРСР»* [12, с. 9].

Інші сфрагісти також підтримували цей задум і чи не в кожній своїй публікації писали про важливість видання відповідних альбомів і каталогів. Так, В. Гавриленко у статті 1968 р. зазначав: *«Ключові питання сфрагістики можна з'ясувати на основі вивчення великих комплексів печаток. Тому перед українською сфрагістикою стоїть невідкладне завдання перейти від утилітарного вивчення найбільш яскравих екземплярів чи невеликих груп печаток, що було характерним для попереднього періоду, до систематичних досліджень. З цією метою потрібно скласти бібліографію українських печаток, видати альбоми і каталоги, підготувати і опублікувати повний корпус сфрагістичних пам'яток України»* [3, с. 22]. Причому вчений наголошував, що головною вимогою таких досліджень є вивчення сфрагістичних пам'яток у нерозривному зв'язку їх з економічним, політичним і культурним життям, тобто у комплексі з іншими, насамперед із писемними, історичними джерелами. Для здійснення цього завдання В. Гавриленко також пропонував залучити широке коло істориків, працівників архівів, музеїв, рукописних відділів бібліотек.

Проте початок цієї цілеспрямованої роботи все ж мав зробити фаховий сфрагіст. Власне таким і був Олексій Маркевич. Саме він уперше організував системну роботу щодо збору українського корпусу печаток. Наукова діяльність вченого-архівіста включала дві складові:

1) *теоретико-методологічна діяльність* (виступи на фахових семінарах і конференціях; публікація наукових статей щодо теоретичних і методологічних аспектів сфрагістики; підготовка формуляра для опису печаток);

2) *практична (науково-методична) діяльність* (складання сфрагістичної картотеки; виявлення печаток у фондах центрального архіву; вироблення і застосування спеціальної методики фотографування сфрагістичних пам'яток; публікування маловідомих печаток).

Теоретико-методологічна діяльність. Щоби підготувати підґрунтя для збору корпусу українських печаток, у 1960-х рр. О. Маркевич неодноразово брав участь у семінарах і конференціях з допоміжних історичних дисциплін та архівознавства (і на рівні УРСР, і на рівні СРСР) [10, с. 17, 57], на яких порушував питання щодо публікацій сфрагістичних пам'яток і використання їхнього джерельного потенціалу. Дослідник запровадив до обігу цілу низку малознаних печаток. Він є автором наукових публікацій про громадські та цехові печатки [16], міську сфрагістику Галичини [17]. Дослідник мусив не оминати увагою сфрагістику партійних органів 1919–1921 рр. на Буковині та в Галичині; в окремих публікаціях О. Маркевича розкриті печатки козацьких персоналій, пам'ятки українських громад у Туркестані тощо. Загалом опубліковано п'ятнадцять статей і конференційних доповідей ученого, які стосуються української сфрагістики [10, с. 17, 65, 69, 71, 72, 77, 78, 192].

Особливу увагу архівіст приділяв сільським печаткам Галичини. Адже попри величезний масив сільської сфрагістики, який акумульовано в архівних установах і приватних колекціях, майже ніхто раніше не звертав увагу на цей джерельний матеріал. Фактично, О. Маркевич уперше у вітчизняній сфрагістичній літературі звернув увагу на згадану проблематику.

Зокрема, у публікації 1963 р. учений вивчав питання щодо часу і причин виникнення сільських печаток [15]. О. Маркевич припускав, що сільські печатки у Західній Україні могли існувати вже у XII–XIV ст., за аналогією до печаток німецьких і польських сіл, а з кінця XVIII ст. такі сфрагіси на Галичині були поширені повсюдно. Особливу роль у цьому процесі вчений вбачав у політиці австрійського уряду щодо залучення німецьких колоністів до цього краю. Станом на початок XIX ст. у Галичині існувало 114 німецьких колоній [15, с. 15–17].

Відповідно до радянської методології, О. Маркевич вказує на печатки як на засіб соціальної боротьби селян проти панів: *«Кожне село, громада чи німецька колонія має своє самоврядування та власну печатку, яку народ використовував у боротьбі за свої права»* [15, с. 15]. Автор наводить задокументований випадок опечатування документа місцевим війтом у селі Давидове через примус селян у 1841 р. Також зазначено про випадки відбирання селянами печатки у війта для опечатування скарг: у селі Воля Висоцька

у 1844 р., у селі Артасів у 1846 р. і 1848 р. За такі дії конкретні селяни були притягнені до юридичної відповідальності [15, с. 17–18].

У цій статті архівіст ставить перед собою навіть низку додаткових дослідницьких питань: визначити час існування та причини заміни (чи переробки) печаток у сільських громадах. Розв'язок цих питань О. Маркевич намагається знайти, відповідно до класового підходу, у тогочасних соціальних протиріччях між сільською громадою та домінією («двором», тобто володіннями шляхти): *«Скарги і протести проти незаконних дій пана стали найважливішою формою самодіяльності селянських громад. ... Конфлікти між двором і громадою стали звичайним явищем»* [15, с. 16]. Для підсилення своєї думки О. Маркевич згадує факт, що у 1822 р. австрійському імператору, який їхав до Чернівців, передали тисячі скарг майже від усіх галицьких громад. Дослідник зауважує, що для оформлення скарги, за тодішніми нормами, потрібні були підписи двох присяжних і відбиток громадської печатки, яка зберігалася у вйта. Тому це призводило до протистояння між членами громади і вйтами, тобто *«ставлениками пана»* [15, с. 16].

Також О. Маркевич у своїй статті аналізує окремі сфрагістичні категорії, наприклад, виділяє різновиди *матеріалу толок*: бронза (найчастіше), залізо, сталь, дерево; класифікує сільські печатки за *формою*: круглі, овальні, рідше прямокутні, квадратні, ромбоподібні [15, с. 18]. Щодо *зображень* на сфрагісах О. Маркевич зазначає: *«Селяни самі підказували, яке зображення повинно бути на їх печатці»* [15, с. 19]. Відповідно, за символами на сільських печатках можна відстежити і господарські зацікавлення, й естетичні вподобання селян. Найчастіше на печатках сільських громад Галичини зображали знаряддя (плуг, коса, ціп, серп, граблі, вила, сокира), свійських тварин, птицю, звірів, а також пам'ятки архітектури, різноманітні символічні знаки тощо. Окрему увагу О. Маркевич приділяє аналізу *написів* на сільських печатках. Архівіст зауважує, що наприкінці XVIII ст. печатки переважно були польськомовні, водночас у німецьких колоніях використовували на сфрагісах німецьку мову. У 1840-х рр. велика кількість сіл виготовляла нові печатки з написами українською мовою, а у другій половині XIX ст. з'явилося багато двомовних печаток (з українським і польським написами), але без зображення. Наприкінці XIX – на початку XX ст. більшість сіл Галичини мали українськомовні печатки.

Проте у деяких селах були дві печатки: українська (для всієї громади) і польська (для «польської шляхти» села) [15, с. 19].

У 1964 р. Олексій Маркевич опублікував статтю щодо потенціалу фондів ЦДІА України у м. Львові як джерельної бази для вивчення сфрагістики [16]. Учений проаналізував інформативну спроможність документальних матеріалів архівних фондів 19, 20, 146 (оп. 4, 64, 64а, 64б), 180. В основу публікації – виступ автора, виголошений у листопаді 1961 р. на Установчій конференції заснованого тоді семінару з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін [25, с. 129].

У цій статті О. Маркевич звернув увагу на такі дослідницькі питання, які раніше майже не порушували у вітчизняній сфрагістичній літературі. Зокрема, він поставив цілу низку завдань, які мають стосунок до сільських печаток: проаналізувати функціональну суть документів, які містять печатки; назвати найбільш характерні типи сфрагістичних пам'яток; показати значення печаток для дослідження соціальних відносин і для вивчення історії сільського самоврядування, культури, мистецтва, побуту. Також учений прагнув поділитися досвідом своєї роботи в архіві щодо зберігання, обліку, копіювання і підготовки сфрагістичних публікацій. Адже цей досвід міг бути важливим для працівників архівних, бібліотечних і музейних установ України [16, с. 233].

Автор статті описує печатки Львова, міських органів влади, Львівського Успенського братства, звертає увагу на сільські печатки Галичини. О. Маркевич зазначає, що у другій половині XIX ст. майже кожна громада мала печатку, і пояснює це потребою діловодства, адже чинність документа, виданого у громаді, могли надавати сумніву, якщо на ньому не було місцевої печатки.

Аналізуючи зображення на печатках, О. Маркевич зауважує, що сфрагіси українських громад можна відрізнити від печаток німецьких колоній за одягом зображених селян, знаряддями, породою коней, упряжжю, різновидами возів, коліс тощо [16, с. 241]. Водночас автор зазначає, що сфрагістичні пам'ятки загалом можуть дати багатий матеріал для вивчення історії міст і сіл, сільського самоврядування, уявлення про давній народний стрій, знаряддя праці, предмети щоденного вжитку, заняття мешканців села. Цю тезу вченого пізніше небезпідставно критикував інший український сфрагіст В. Гавриленко, вважаючи, що одяг, знаряддя, побут

селян тощо «... значно глибше й раціональніше можна дослідити на основі писаних джерел та речових залишків, що збереглися в архівах і музеях. Сфрагістичні матеріали у даному випадку мають лише допоміжне, ілюстративне значення» [4, с. 19].

Очевидно, через вимоги тогочасної радянської методології, Олексій Маркевич знову звертає особливу увагу на такий вид документів, як скарги селян проти дій пана. Він зазначає, що у деяких випадках скаржники застосовували хитрість, щоб опечатати документи без волі місцевих війтів, які зберігали печатки громад [16, с. 241].

Водночас архівіст наголошує на проблемі збереження печаток, які є першоджерелом не лише для сфрагістики, а й для інших галузей спеціальних історичних дисциплін – дипломатики, геральдики, палеографії тощо. О. Маркевич мусив констатувати, що українські архіви *«не проводять майже ніякої роботи по поліпшенню зберігання, обліку та інвентаризації сфрагістичних пам'яток»*. У цьому контексті він протиставляв певні напрацювання архівістів установи, в якій працював: *«У Центральному державному історичному архіві УРСР в м. Львові зроблено перші кроки в цій галузі. Розроблено картку обліку печаток, розпочато фотокопіювання печаток сільських та міських громад. Планується найближчим часом підготувати сфрагістичні розвідки»* [16, с. 246].

Під час праці у ЦДІА України у м. Львові О. Маркевич брав участь у підготовці кількох виставок, на яких були представлені сфрагістичні пам'ятки різних епох [14, с. 31]. Також учений розробив схему групування печаток у Центральному архіві: печатки княжого часу; печатки міст; печатки цехів; печатки державних установ часів Польського королівства, імперії Габсбургів, II Речі Посполитої; печатки сіл і громад; печатки доміній тощо – загалом сімнадцять сфрагістичних груп [14, с. 30].

Значну увагу дослідник приділяв обліку й опрацюванню архівних печаток. Спершу він розробив формуляр картки для обліку сфрагістичних пам'яток. Відтак цю картку затвердили на методичній нараді Центрального архіву, роздрукували у багатьох примірниках та роздали до різних відділів установи, щоби співробітники могли фахово описувати виявлені ними печатки [14, с. 30]. Потім О. Маркевич опублікував приклад заповнення такої картки [14, с. 29], щоби дослідники в інших установах могли опертись на

певний зразок під час опрацювання печаток у своїх фондах. Учений пропонував усім державним архівним установам України розпочати облік печаток і використовувати для цього картку, апробовану в ЦДІА України у м. Львові [14, с. 31].

На початку 1960-х рр. він зазначав: *«Повні публікації сфрагістичних пам'яток можливі лише при участі всіх архівів, музеїв та рукописних відділів бібліотек нашої республіки. Якщо ця робота буде розпочата, через кілька років ми матимемо непогані результати»* [16, с. 247]. Проте сподівання дослідника не справдилися ні в 1960-х рр., ні в наступних десятиліттях. Навпаки, зростання кількості досліджень українських учених з різних спеціальних історичних дисциплін (зокрема з української сфрагістики) викликало занепокоєння комуністичної влади УРСР. Такі дослідження почали обмежувати, надто якщо їхня тематика стосувалася дорядянського часу. Відтак на початку 1970-х рр. в УРСР розгорнено ідеологічний тиск на українськомовні історичні видання [23, с. 249], зокрема було припинено випуск збірника «Історичні джерела та їх використання», який видавав Інститут історії АН УРСР спільно з урядовим Архівним управлінням [7].

Однак теоретико-методологічна діяльність Олексія Маркевича все ж мала довготривалий резонанс у наукових колах. Наприклад, саме розроблений ним формуляр використано в одній зі справ відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника [18]. У своїй монографії 1977 р. В. Гавриленко зазначав: *«Цікаву картку обліку сфрагістичних пам'яток розробив ... О. В. Маркевич, її можна рекомендувати дослідникам»* [4, с. 21]. Ймовірно, саме його формуляр використовували студенти історичних факультетів різних українських університетів під час навчальної практики в ЦДІА України у м. Львові. Так, багатолітній працівник вищезгаданого архіву І. Сварник зазначав, що в межах навчальної практики в 1980 і 1981 рр. студенти під керівництвом архівістів виявляли і частково описували сфрагістичні пам'ятки фондів 146 (Галицьке намісництво) та 14 (Перемишльський земський суд) [19, с. 40]. У 1990-х рр., за свідченням О. Целуйка, схему О. Маркевича брали за зразок у Львівському університеті імені Івана Франка під час наукового опрацювання сфрагістичних матеріалів кабінету спеціальних історичних дисциплін.

Також упродовж радянського періоду не була відкинена й ідея опрацювання всього корпусу українських печаток. Принаймні в середині 1980 р. І. Сварник у своїй публікації в «Архівах України» наголошував на потребі визначення єдиних норм обліку печаток і пропонував використати для цього картку, розроблену О. Маркевичем, але у дещо спрощеному варіанті. І. Сварник звертав увагу на важливість заснування кабінетів сфрагістики в архівах та запровадження посади сфрагіста. Адже це, на його думку, «дало б можливість краще налагодити опис та збереження сфрагістичних пам'яток, централізувати цю роботу» [20, с. 36]. Водночас І. Сварник констатував, що розв'язати ці питання могло тоді тільки урядове Головне архівне управління через встановлення відповідних нормативів на виявлення й опис печаток і включення цієї діяльності до плану роботи архівів.

Практична (науково-методична) діяльність. Одним із основних напрямів діяльності О. Маркевича у галузі сфрагістики було заснування та укладання сфрагістичної картотеки в ЦДІА України у м. Львові. Досі ця збірка не була відома, адже після того, як О. Маркевич у 1968 р. перейшов на роботу з Центрального архіву до інших установ, картотека зберігалася у нього вдома. Лише після його смерті родина у 2018 р. передала згадану картотеку та фотоплівки, з яких виготовлені світлини печаток, до Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка. Відтак, ці матеріали ще неопрацьовані та неопубліковані, хоча містять значний джерелознавчий матеріал для сфрагістичних досліджень [5].

Хоча збірку О. Маркевича іноді називають *колекцією печаток*, але формально вона не є колекцією, а саме *картотекою печаток* [27, N 316, 318; 28, N 316, 318]. До картотеки не ввійшли всі печатки, які є в ЦДІА України у м. Львові, вона не містить навіть усіх пам'яток, які виявив в архіві О. Маркевич і публікував у своїх наукових статтях (зокрема, давні міські і цехові сфрагістичні пам'ятки, а також новітні печатки громадських і політичних організацій).

У картотеці акумульовані тільки пам'ятки трьох сфрагістичних груп: печатки сільських громад (з-поміж них окремо виділені українськокомовні печатки), парафіяльні сфрагіси і печатки доміній. Інші групи у цій картотеці чомусь не представлені, хоча в спеціалізованому довіднику зазначено про набагато ширшу тематику збірки О. Маркевича: «Зібрав велику колекцію печаток сіл, міст,

товариств, установ» [21]. В одній із своїх статей О. Маркевич також зазначає про фотокопіювання не тільки сільських, а й міських печаток [16, с. 246]. Можливо, певна частина збірки була втрачена ще до того, як картотеку передали Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка. Можливо, печатки інших сфрагістичних груп узагалі не облікували (однак це виглядає малоімовірним з огляду на тематику публікацій О. Маркевича, в яких використані і ранньомодерні, і новітні печатки). На жаль, це питання поки що не з'ясоване.

У університетській бібліотеці зберігається п'ять коробок, у яких укладено сфрагістичну картотеку О. Маркевича, приблизно по п'ятсот карток у кожній коробці. Одна з коробок містить описи парафіяльних і домініяльних печаток, три коробки – з формулярами печаток сільських громад (іноземними мовами) й окрема коробка – для карток з українськомовними печатками сільських громад. У середині кожної групи картки розміщені за алфавітним принципом.

Колекціонер використав для картотеки формуляр, апробований в ЦДІА України у м. Львові [14, с. 29]. Він мав вигляд аркуша формату А5, на двох боках якого вказані двадцять класифікаційних ознак конкретної печатки. На одному боці зазначені такі категорії: *печатка* (тобто сфрагістична група, до якої належить пам'ятка, відповідно до класифікації О. Маркевича [14, с. 30]), *місцевість* (назва населеного пункту), *адміністративна належність* (назва округу, повіту), *дата* (відповідно до датування документа, на якому поставлена печатка), *відтиск* (матеріал, яким зроблено відбиток), *колір, форма, розмір, стан* (особливості збереження відбитка), *розміщення відтиску* (місце печатки на документі), *розишфрування тексту* (оригінальний напис на печатці), *переклад тексту, опис печатки* (опис поля печатки, зображення), а також розміщено фотографію печатки у натуральну величину та вказано місце зберігання опечатаного документа (*фонд, опис, справа, аркуш, номер документа*). На зворотному боці картки виділені такі категорії: *характер документа* (суть його змісту), *література* (вказівка на видання, в яких печатку вже опубліковано або описано), *примітки* (додаткова інформація про печатку, зокрема про відтиски тієї ж матриці на інших архівних документах), а також зазначене прізвище складача (*склав*), день заповнення картки (*дата*) і номер конверта з плівкою, з якої виготовлено світліну печатки (*номер негатива*).

Проте жодна картка зі збірки О. Маркевича не містить повного опису. Поряд із фотографією печатки переважно зазначено тільки *сфрагістичну групу, місцевість, адміністративну належність, датування відбитка, місце зберігання документа* (вказано фонд, опис і архівну справу, лише на деяких формулярах написано *номер аркуша*), на зворотному боці картки зазвичай поставлено тільки *номери фотонегатива* й іноді вказано *примітки* (номери архівних справ і датування документів, на яких є такі ж печатки). Інші рубрики формуляра заповнені зрідка, очевидно, тоді, коли колекціонер акцентував на певних особливостях відтиску або на відмінностях між кількома відбитками з тієї ж толоки.

Печатки датовані у картотеці переважно пізньомодерним часом (кінець XVIII ст. – початок XX ст.). Тобто збірка відображає сфрагістичні пам'ятки періоду Австрійської (Австро-Угорської) імперії. Серед найдавніших сільських печаток, зафіксованих у картотеці, чимало датованих 1788 р. (печатки сіл Баня Котівська, Биків, Билиці, Білина Велика, Глинне, Літиня, Летня та інші).

Серед посилок найчастіше вказаний фонд № 146 «Галицьке намісництво м. Львів», також часто згаданий фонд № 165 «Крайовий комітет, м. Львів», посилення на інші фонди Центрального архіву зазначені рідше (№ 160, 165, 180, 196, 348, 360). Водночас Олексій Маркевич не обмежував свою збірку тільки документами установи, в якій працював архівістом. У картотеці є печатки з відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника¹, а також фотокопії печаток із монографії З. Стшетельської-Гринберг [26, с. 665–674]. Це свідчить про те, що дослідник намагався додати до своєї картотеки всі сільські печатки, які були опубліковані або збереглися поза Центральним архівом. Проте лівова частка карток стосується саме сфрагістичних пам'яток на документах ЦДІА України у м. Львові.

У цьому контексті варто звернути увагу на питання методики виявлення печаток. Сам О. Маркевич у своїй статті зазначав, що *«виявлення печаток в ЦДІА УРСР у м. Львові проводиться водночас з обробкою документальних матеріалів»* [14, с. 30]. Найімовірніше працівники архіву виявляли печатки під час реставрування

¹ На таких картках у категорії місця зберігання зазначена тогочасна аббревіатура: «ЛБАН УРСР» (Львівська бібліотека Академії наук УРСР).

та мікрофільмування документів. Власне Олексій Маркевич у той час координував ці два напрями діяльності архіву. Від 1956 р. він очолював реставраційну лабораторію архіву й одночасно організував систематичне мікрофільмування документів [21].

Завдяки зіставленню фактів біографії О. Маркевича та матеріалів, які він опублікував, можна приблизно визначити час формування картотеки печаток. У своїй ілюстрованій сфрагістичній статті 1963 р. [15] вчений ще не використовував фотографій з облікових карток. Уперше частину світлин із картотеки О. Маркевич опублікував у статті 1964 р. [16]. Проте в іншій публікації 1964 р. архівіст зазначав: *«Враховуючи важливість опрацювання сфрагістичних пам'яток, в Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові вже кілька років ведеться виявлення, облік та описання сфрагістичних пам'яток»*. Далі автор знову зауважує, що вивчення сфрагістики є новий вид діяльності: *«... робота над сфрагістичними пам'ятками нова в архівній практиці ...»* [14, с. 28]. Отже, стає зрозуміло, що до 1960-х років печатки в архіві не облікували. Ймовірно, певним поштовхом для цієї діяльності стало заснування у 1961 р. семінару зі спеціальних історичних дисциплін, який організовували в Центральному архіві. Відтак, можна припустити, що О. Маркевич почав укладати сфрагістичну картотеку приблизно з 1961 р. і координував цю роботу впродовж наступних років, поки працював у Центральному архіві, тобто до 1968 р.

До Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка, крім картотеки О. Маркевича, передано також фотоплівки, з яких були виготовлені світлини для згаданих карток. Номери фотонегативів на формулярах свідчать, що було виконано близько п'яти тисяч фотографій печаток.

Учений у своїх публікаціях наголошував на важливості чіткого фотографування печаток, а також на відповідному зберіганні фотоплівок. Він радив спершу фотографувати посилання на документ, а потім робити з різною витримкою два фото самої печатки. На його думку, сфрагістичні пам'ятки на світлинах в облікових картках повинні мати натуральну величину. Щоб досягти такої точності, архівіст радив: *«Печатку фотографують тільки з міліметровою лінійкою, яка дає можливість у будь-який час виготовити фотовідбитки печаток розміром оригіналу»* [14, с. 31]. Справді, світлини для картотеки Олексія Маркевича переважно виконані так, що

печатки мають оригінальний розмір. Адже поряд із сфрагістичними пам'ятками на фотографіях часто зображена лінійка, яка зазвичай без похибки накладається на справжню шкалу. Хоча якість деяких фотографій не дуже висока. Зокрема, це видно, коли ту ж печатку сфотографовано кілька разів для різних облікових карток. Так, печатка громади села Лопушанка Лехнова на кількох різних фото має дещо інший розмір (похибка становить кілька міліметрів) і форму (круг, овал). Відбиток печатки села Криве на трьох різних картках також має різну чіткість фотозображення. Проте, ці недоліки загалом не впливають на джерелознавчу значущість картотеки Олексія Маркевича.

Як уже зазначалося, вчений не часто використовував картотеку у сфрагістичних працях. Зокрема, це можна простежити за статтями на тематику печаток сільських громад. Скажімо, у праці «Час і причини виникнення сільських печаток в Галичині» (1963) [15], вміщені зображення сфрагісів шести громад: Корчин Стрийського повіту 1848 р.; Григорів Жовківського повіту 1848 р.; Кунин Жовківського повіту 1868 р.; Завиштя Жовківського повіту 1848 р.; Вільшаниця (Олшаниця) Яворівського повіту 1848 р.; Сілець Белзський Кам'янки-Струмильського повіту 1848 р. Жодна з названих ілюстрацій не взята зі сфрагістичної картотеки, хоча у ній є відбитки печаток деяких названих сіл, але для публікації були використані відтиски з документів іншого датування.

Якість ілюстрацій у згаданій статті суттєво відрізняється від фотографій у картотеці. Опубліковані відбитки є ідеально чіткими і читабельними, на відміну від печаток на облікових картках. Проте деякі зображення у статті були «відредаговані» художником для відповідного рівня розбірливості. Так, у незрозумілих місцях текст просто дописали, поставили літери, яких насправді на печатці не було: на ілюстрації подано напис ПЕЧАТЬ ГРОМАДИ КОРЧИНА замість ПЕЧАТЬ ГРОМАДИ КОРЧИНЬ [15, с. 17]; ЗА ПРИСЬВКАМИ замість ЗЬ ПРИСЬВКАМИ [15, с. 19].

У наступній статті О. Маркевича «Документальні матеріали ЦДІА УРСР у м. Львові як джерело для вивчення сфрагістики» (1964) [16] уміщені ілюстрації дванадцяти печаток сільських громад: Мединичі 1788 р.; Тустановичі 1788 р.; Брігідау (німецька колонія) 1788 р.; Корчин 1848 р.; Сілець Белзський 1848 р.; Ямниця 1848 р.; Григорів 1848 р.; Кунин 1868 р.; Кошелів 1848 р.;

Вільшаниця (Олшаниця) 1848 р.; Копачинці 1848 р.; Лука 1848 р. Автор знову включив п'ять печаток з попередньої статті, але тепер усі відбитки подані без надмірного художнього втручання (є незначна корекція зображень, проте її можна оцінити як вдалу спробу реконструкції печаток, при якій були збережені особливості графіки літер і подано оригінальний текст написів). Водночас у статті зображені не лише чорнильні і сажові відбитки, а й сургучеві. Печатка громади Григорів, опублікована раніше як графічний відбиток, тепер подана як фотографія рельєфу на сургучі. Саме таке фото цієї печатки є й у картотеці О. Маркевича.

Особливу увагу у згаданій статті привертають сфрагіси із зображенням «руського лева»: печатка шкільної ради в Сушиці Великій другої половини ХІХ ст. та печатка Руської Ради у Львові 1862 р. На першій немає геральдичного щита, на другій – герб має бароковий щит; на першій лев повернений вправо (за правилами геральдики), без корони і крокує по скелі, на другій – повернений уліво, у короні і спирається на скелю [16, с. 243]. Крім того, у статті є ілюстрації та опис давніших пам'яток, пов'язаних зі Львовом, які також містять зображення лева (як елемента композиції): печатки Ради Львова і Лави Львова, водяний знак Брюховецької папірні, печатка Львівського братства тощо. Цих сфрагістичних пам'яток, опублікованих О. Маркевичем, у його картотеці нема. Можливо, їх там не було взагалі, адже архівіст під час обліку печаток зосереджував увагу на сільській сфрагістиці. Не виключено також, що редакція не повернула автору ілюстративний матеріал, який він надіслав для публікації.

У ще одній ілюстрованій статті О. Маркевича «Виявлення та описання сфрагістичних пам'яток» (1964) [14] опубліковано один повністю заповнений формуляр. Для цього взірця вчений обрав печатку громади Корчин, яку вже публікував раніше. У картотеці О. Маркевича немає саме такого заповненого формуляра, хоча є кілька інших облікових карток із печаткою того ж села. Ймовірно, опублікована картка залишилася у редакції видання або була втрачена разом із іншими матеріалами, які були використані для ілюстрування статей архівіста.

Печатка села Корчин, мабуть, є найбільш публікованою з усіх сфрагістичних пам'яток сільських громад Галичини. Її надруковано

у трьох згаданих вище статтях О. Маркевича [14–16], також цю печатку двічі публікував Віталій Гавриленко [3; 10, с. 11], крім того, її вміщено у томі «Львівська область» видання «Історія міст і сіл УРСР» 1968 р. [11, с. 717] та у російськомовному варіанті 1978 р. [9, с. 580]. Проте найчіткішою і найближчою до оригіналу є саме печатка на обліковій картці, опублікованій Олексієм Маркевичем в 1964 р. [14, с. 29]. На ній, крім добре реконструйованого відтиску, є докладний опис зображення на печатці, точне розшифрування напису, зазначені матеріал відтиску, колір, розмір та інші облікові категорії.

Висновки. Двадцятирічна діяльність О. Маркевича в ЦДІА України у м. Львові відіграла важливу роль для становлення і розвитку української сфрагістики. Архівіст намагався підготувати теоретико-методологічне підґрунтя для формування повного корпусу печаток України. Вчений був активним учасником конференцій і наукових семінарів у галузі вивчення спеціальних історичних дисциплін. На основі джерельного матеріалу, опрацьованого в архіві, О. Маркевич підготував публікації, які мали вагоме значення для тогочасного розвитку сфрагістики, а також започаткували низку недосліджених раніше напрямів історичних студій.

О. Маркевич розробив і застосовував на практиці методику наукового опису сфрагістичних пам'яток, а також заохочував працівників усіх архівних, бібліотечних і музейних установ до опрацювання та публікування печаток у відповідних статтях, каталогах і альбомах. Для того, щоб інші дослідники могли опертись на певний зразок опису печаток, архівіст опублікував приклад заповнення такої картки обліку.

Також О. Маркевич запровадив до обігу низку малознаних сфрагістичних пам'яток. Особливу увагу архівіст приділяв сільським печаткам Галичини. Зокрема, вчений звернув увагу на такі дослідницькі питання, які рідко порушують у сфрагістичній літературі: час і причини виникнення сільських печаток, змістова характеристика опечатаних документів, типи зображень на сільській сфрагістиці, значення печаток як джерела для вивчення історії соціальних відносин, сільського самоврядування і мистецтва.

Упродовж 1960-х рр. Олексій Маркевич у Центральному архіві укладав сфрагістичну картотеку, яка донедавна була невідомою

серед широкого кола дослідників. Ці матеріали ще неопрацьовані та неопубліковані, хоча містять значний джерелознавчий матеріал для сфрагістичних досліджень, особливо для вивчення сільських печаток Галичини. Картотека була заснована як складова частина реалізації дуже амбітного проєкту – зібрати й опублікувати всі печатки України. Здійснення такого завдання у 1960-х рр. загалом було неможливе. Навіть сьогодні ця справа виглядає надто амбітною, незважаючи на досягнення сучасної української сфрагістики й археографії. Адже сфотографувати, описати й опублікувати такий корпус печаток можливо лише через зусилля багатьох дослідників у різних установах України.

1. Бездрабко В. Семінар з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін ЦДІА України у Львові: науковий феномен. *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника* : [зб. наук. праць]. Львів, 2008. Вип. 1 (16). С. 546–579.

2. Вавричин М. Г. Семінар з архівознавства і спеціальних історичних дисциплін у ЦДІА УРСР у м. Львові. *Архіви України*. 1974. № 2 (124). С. 92–94.

3. Гавриленко В. Шлях до сфрагістики. Київ ; Львів, 2014. 328 с.

4. Гавриленко В. О. Українська сфрагістика: Питання предмета та історіографії. Київ : Наук. думка, 1977. 168 с.

5. Голій Р. Сфрагістична колекція Олексія Маркевича (із фондів Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка). *Мистецька культура: історія, теорія, методологія* : доп. та повідомл. XII Міжнар. наук. конф. (Львів, 22 листоп. 2024 р.). Львів, 2024. С. 91–96.

6. Гречило А. Герб міста Львова. *Енциклопедія Львова*. Львів : Літопис, 2007. Т. 1 : А–Г. С. 513.

7. Дмитрієнко М. Ф. «Історичні джерела та їх використання». *Енциклопедія історії України* : в 5 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 3 : Е–Й. С. 577.

8. Захарчишина П. Семінари з архівознавства і спеціальних історичних дисциплін. *Архіви України*. 1966. № 4 (78). С. 99–100.

9. История городов и сел Украинской ССР : в 26 т. Львовская область / гл. редкол.: Тронько П. Т. и др. Киев, 1978. 796 с.

10. Ілюстрований бібліографічний покажчик з української сфрагістики / упоряд. В. О. Гавриленко. Київ : Антиквар, 2015. 232 с.

11. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Львівська область / голов. редкол.: Тронько П. Т. та ін. Київ, 1968. 980 с.

12. Крип'якевич І. Допоміжні дисципліни історії в науковій роботі архівів. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. Київ, 1961. № 5 (49). С. 7–10.

13. Крип'якевич І. П. Стан і завдання української сфрагістики. *Український історичний журнал*. 1959. № 1. С. 115–119.

14. Маркевич О. Виявлення та описання сфрагістичних пам'яток. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. Київ, 1964. № 5 (67). С. 27–31.

15. Маркевич О. Час і причини виникнення сільських печаток в Галичині. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. Київ, 1963. № 6 (62). С. 15–19.

16. Маркевич О. В. Документальні матеріали ЦДІА УРСР у м. Львові як джерело для вивчення сфрагістики. *Історичні джерела та їх використання*. Київ : Наук. думка, 1964. Вип. 1. С. 233–247.

17. Маркевич О. В. Печатки міст Галичини як історичне джерело. *Історичні джерела та їх використання*. Київ : Наук. думка, 1966. Вип. 2. С. 222–237.

18. Облікова картка з описом печатки містечка Бабичі // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Від. рукоп. Ф. 144. Оп. III. Т. 1, кн. 1.

19. Сварник І. І. Навчальна практика студентів у ЦДІА УРСР у м. Львові. *Архіви України*. 1982. № 1 (171). С. 40–42.

20. Сварник І. І. Умови та способи зберігання підвісних і прикладних печаток. *Архіви України*. 1980. № 4 (162). С. 33–36.

21. Семенів Т. Маркевич Олексій Васильович. *Українські архівісти (XIX–XX ст.)* : біобібліогр. довідник. Київ, 2007. С. 375.

22. Сфрагістичний архів 1. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1PLzHvd4U6Oby0ZjMZeQp8O-CS4hh7vcI?fbclid=IwY2xjawHx91VleHRuA2F1bQIxaMAABHavkNHTkxmzuFDhViVTo7-8Wf_c6pwU99i1vXin5LYELIC4XRJzkVYjE9Q_aem_pGxmXkPUcxU_NZMxBdImgQ (дата звернення 14.02.2025).

23. Целуйко О. До історії створення і діяльності Музею / кабінету допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. 2016. Вип. 17. С. 213–250.

24. Целуйко О. Нарада у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР «Про стан і завдання розвитку допоміжних історичних дисциплін» (31 січня 1959 р.). *Вісник Львівського університету*. Серія історична. 2014. Вип. 50. С. 469–517.

25. Целуйко О. Сфрагістика в роботі Теоретичного семінару з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін при Центральному державному історичному архіві Української РСР у м. Львові

(1961–1981 pp.). *Проблеми гуманітарних наук* : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Історія. 2023. № 14 (56). С. 125–139. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56.14>

26. Strzetelska-Grynbergowa Z. *Staromiejskie ziemia i ludność*. Lwów : Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich z drukarni E. Winiarza, 1899. 678 s.

27. *Vocabulaire international de la sigillographie* / red. S. Ricci Noè. Roma, 1990. 389, [16] p.

28. *Vocabularium internationale sigillographicum* / red.: K. Müller, L. Vrtel, M. Hlebionek, V. Keresztes. Bratislava : Veda, 2016. 618 s.

References

1. Bezdrabko, V. (2008). Seminar z arkhivoznavstva ta dopomizhnykh istorichnykh dystsyplin TsDIA Ukrainy u Lvovi: naukovyi fenomen [Seminar on archival studies and auxiliary historical disciplines at the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv: a scientific phenomenon]. *Zapysky Lvivskoi naukovoï biblioteky im. V. Stefanyka* : [zb. nauk. prats]. Lviv, 1 (16), pp. 546–579. [in Ukr.].

2. Vavrychyn, M. H. (1974). Seminar z arkhivoznavstva i spetsialnykh istorichnykh dystsyplin u TsDIA URSS u m. Lvovi [Seminar on archival studies and special historical disciplines at the Central State Historical Archive of Ukrainian SSR in Lviv]. *Arkhivy Ukrainy*, 2 (124), pp. 92–94. [in Ukr.].

3. Havrylenko, V. (2014). *Shliakh do sfrahistyky* [The way to sphragistics]. Kyiv ; Lviv, 328 p. [in Ukr.].

4. Havrylenko, V. O. (1977). *Ukrainska sfrahistyka: Pytannia predmeta ta istoriografii* [Ukrainian sphragistics: Issues of the subject and historiography]. Kyiv : Nauk. dumka, 168 p. [in Ukr.].

5. Holii, R. (2024). *Sfrahistychna kolektsia Oleksiï Markevycha (iz fondiv Naukovoi biblioteky Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka)* [Sphragistic collection of Oleksii Markevych (from the funds of the Scientific Library of Ivan Franko National University of Lviv)]. *Mystetska kultura: istoriia, teoriia, metodolohiia* : dop. ta povidoml. XII Mizhnar. nauk. konf. (Lviv, 22 lystop. 2024 r.). Lviv, pp. 91–96. [in Ukr.].

6. Hrechko, A. (2007). *Herb mista Lvova* [The coat of arms of Lviv]. *Entsyklopediia Lvova*, 1 : A–G. Lviv : Litopys, p. 513. [in Ukr.].

7. Dmytriienko, M. F. (2005). “Istorychni dzhherela ta yikh vykorystannia” [“Historical sources and their use”]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* : v 5 t. Kyiv : Nauk. dumka, 3 : E–Y, p. 577. [in Ukr.].

8. Zakharchyshyna, P. (1966). *Seminary z arkhivoznavstva i spetsialnykh istorichnykh dystsyplin* [Seminars on archival studies and special historical disciplines]. *Arkhivy Ukrainy*, 4 (78), pp. 99–100. [in Ukr.].

9. Tronko, P. T. (1978, et. al. ed.). *Istoriia gorodov i sel Ukrainskoi SSR : v 26 t. Lvovskaia oblast* [History of cities and villages of the Ukrainian SSR : in 26 vol. Lviv region]. Kyiv, 796 p. [in rus].

10. Havrylenko, V. O. (2015, comp.). *Iliustrovanyi bibliohrafichnyi pokazhchyk z ukrainskoi sfrahistyky* [Illustrated bibliographic index of Ukrainian sphragistics]. Kyiv : Antykar, 232 p. [in Ukr.].

11. Tronko, P. T. (1968, et. al. ed.). *Istoriia mist i sil Ukrainskoi SSR : v 26 t. Lvivska oblast* [History of cities and villages of the Ukrainian SSR : in 26 vol. Lviv region]. Kyiv, 980 p. [in Ukr.].

12. Krypiakievych, I. (1961). *Dopomizhni dystsypliny istorii v naukovi roboti arkhiviv* [Auxiliary disciplines of history in the scientific work of archives]. *Naukovo-informatsiyni biuleten Arkhivnoho upravlinnia URSSR*. Kyiv, 5 (49), pp. 7–10. [in Ukr.].

13. Krypiakievych, I. P. (1959). *Stan i zavdannia ukrainskoi sfrahistyky* [The situation and tasks of Ukrainian sphragistics]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1, pp. 115–119. [in Ukr.].

14. Markevych, O. (1964). *Vyavlennia ta opysannia sfrahistychnykh pamiatok* [Identification and description of sphragistic monuments]. *Naukovo-informatsiyni biuleten Arkhivnoho upravlinnia URSSR*. Kyiv, 5 (67), pp. 27–31. [in Ukr.].

15. Markevych, O. (1963). *Chas i prychny vynyknennia silskykh pechatok v Halychyni* [The time and reasons for the appearance of village seals in Galicia]. *Naukovo-informatsiyni biuleten Arkhivnoho upravlinnia URSSR*. Kyiv, 6 (62), pp. 15–18. [in Ukr.].

16. Markevych, O. V. (1964). *Dokumentalni materialy TsDIA URSSR u m. Lvovi yak dzherelo dlia vyvchennia sfrahistyky* [Documentary materials of the Central State Historical Archive of the Ukrainian SSR in Lviv as a source for the study of sphragistics]. *Istorychni dzherela ta yikh vykorystannia*. Kyiv : Nauk. dumka, 1, pp. 233–247. [in Ukr.].

17. Markevych, O. V. (1966). *Pechatky mist Halychyny yak istorychne dzherelo* [Seals of the cities of Halychyna as a historical source]. *Istorychni dzherela ta yikh vykorystannia*. Kyiv : Nauk. dumka, 2, pp. 222–237. [in Ukr.].

18. Oblikova kartka z opysom pechatky mistechka Babychi [Registration card with a description of the seal of the town of Babychi] // *LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka. Vid. rukop. F. 144. Inventory III. Vol. 1, book 1*. [in Ukr.].

19. Svarnyk, I. I. (1982). *Navchalna praktyka studentiv u TsDIA URSSR u m. Lvovi* [Educational practice of students at the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv]. *Arkhivy Ukrainy*, 1 (171), pp. 40–42. [in Ukr.].

20. Svarnyk, I. I. (1980). *Umovy ta sposoby zberihannia pidvisnykh i prykladnykh pechatok* [Conditions and methods of storage of hanging and applied seals]. *Arkhivy Ukrainy*, 4 (162), pp. 33–36. [in Ukr.].

21. Semeniv, T. (2007). Markevych Oleksii Vasylovych. *Ukrainski arkhi-visty (XIX–XX st.)* : biobibliohr. dovidnyk. Kyiv, p. 375. [in Ukr.].

22. Sfrahistychnyi arkhiv 1 [Sphragistic archive 1]. Retrieved from: https://drive.google.com/drive/folders/1PLzHvd4U6Oby0ZjMZeQ-p8O-CS4hh7vcl?fbclid=IwY2xjawHx91VleHRuA2FlbQIxMAABHavkH-HTkxmzuFDhViVT07-8Wf_c6pwU99i1vXin5LYELIC4XRJzkVYjE9Q_aem_pGxmXkPUcxU_NZMxBdImgQ [in Ukr.].

23. Tseluiko, O. (2016). Do istorii stvorennia i diialnosti Muzeiu / kabinetu dopomizhnykh istorychnykh dystsyplin u Lvivskomu universyteti [To the history of Lviv University's Muzeum / Centre of auxiliary historical sciences]. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu*, 17, pp. 213–250. [in Ukr.].

24. Tseluiko, O. (2014). Narada u viddili istorii Ukrainy Instytutu suspilnykh nauk AN URSSR “Pro stan i zavdannja rozvytku dopomizhnykh istorychnykh dystsyplin” (31 sichnia 1959 r.) [Session at the Department of history of Ukraine of the Institute of social sciences of the Academy of sciences Ukrainian SSR “About the situation and development tasks of the auxiliary historical disciplines” (January 31, 1959)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna*, 50, pp. 469–517. [in Ukr.].

25. Tseluiko, O. (2023). Sfrahistyka v roboti Teoretychnoho seminaru z dzhereloznavstva ta spetsialnykh (dopomizhnykh) istorychnykh dystsyplin pry Tsentralnomu derzhavnomu istorychnomu arkhivi Ukrainskoi RSR u m. Lvovi (1961–1981 rr.) [Sphragistics at the work of the Source study and special (auxiliary) historical disciplines theoretical seminar in Central State Historical Archives of Ukrainian SSR in Lviv (1961–1981)]. *Problemy humanitarnykh nauk* : zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Ser.: Istorii, 14 (56), pp. 125–139. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.14/56.14> [in Ukr.].

26. Strzetelska-Grynbergowa, Z. (1899). Staromiejskie ziemia i ludność [The land and population of the Starosambir region]. Lwów, 678 p. [in Pol.].

27. Ricci Noè, S. (1990, ed.). Vocabulaire international de la sigillographie [International dictionary of sigillography]. Roma : Ministero per i beni culturali e ambientali, 389 p. [in Fr.].

28. Müller, K., Vrtel, L., Hlebionek, M., Keresztes, V. (2016, eds.). Vocabularium internationale sigillographicum [International dictionary of sigillography]. Bratislava, 618 p. [in Sk., Cz., Pl., Hu.].

Roman Holii, Candidate of Historical Sciences, Researcher, Department of Scientific Research of Special Kinds of Documents of the Research Institute for Art Library Resources, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Oleksii Markevych – Theorist and Practitioner of Collecting the Corpus of Sphragistic Monuments of Ukraine

The article examines the theoretical, methodological, and practical contributions of Oleksii Markevych in the field of sphragistics. This scholar sought to establish a comprehensive corpus of seals in Ukraine, an endeavour he pursued through significant publications and active engagement in professional sessions, conferences, and seminars within historical disciplines. O. Markevych organised systematic efforts to identify seals in the Lviv archive and developed a precise method for photographing these artefacts.

O. Markevych also created a model form for cataloguing seals, which included twenty categories. These categories encompassed features such as sphragistic group, locality, date, the material of the seal, colour, shape, size, state of preservation, placement of the seal on the document, decoding and translation of the text, description of the image, photograph of the seal, storage location of the document, nature of the document, relevant literature, notes, the surname of the employee, date of form completion, and photonegative number. Over the years, various scientific institutions in Ukraine have utilised this model for sphragistic descriptions.

In his publications O. Markevych highlighted the timing and reasons behind the emergence of village seals in Galicia, as well as the characteristics of documents bearing these seals and the typology of the images. During the 1960s, he compiled a card inventory of seals in the Lviv Central Archive. These materials remain unprocessed and unpublished, containing substantial source material for sphragistic research, particularly concerning the study of village seals in Galicia.

Keywords: *sphragistic (sigillography), corpus of seals, card inventory of seals, description of seals, photos of seals, village seals, Oleksii Markevych.*